

Ірану не залишили зали слідом за керівниками делегацій європейських країн. Тобто, виявляється, Україна мусить звітувати про виконання своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту меншин не змістом свого законодавства, не прикладами його застосування всередині країни, не статистикою карного переслідування розпалювачів міжетнічної ворожнечі, не показниками соціального та культурного розвитку етнічних спільнот, а демонстрацією своєї лояльності до історичної батьківщини однієї із національних меншин.

Ральф Дарендорф якось застеріг, що захист меншин може перетворитися

на правління меншин. І справді, деякі політики у націоінтеграційному запалі закликають взагалі відмовитися від згадувань про етнічні спільноти України, у тому числі про етнічних українців, а натомість підкреслювати тільки українське громадянство. Можна, звісно, поставитися до невігласів поблажливо, але невігластво в етнополітичних питаннях споріднене з безвідповідальністю і загрожує поліетнічному населенню замість націо-нального згуртування розпадом.

Загалом, пасіонарність Олександра Бураковського у захисті інтересів свого народу викликає пошану, навіть попри допущені в нього перебільшення.

Можливо, якби він писав про українсько-єврейські взаємини, перебуваючи в самій Україні, то не стверджував би, що з кожним новим президентом рівень антисемітизму тут більшав, а під час каденції Віктора Ющенка напруга у цих взаєминах суттєво зросла. Такий висновок, звісно, потішить ворогів Ющенка в Україні та в Росії. Але в народі України якщо і є претензії до президента, то аж ніяк не з приводу антисемітизму.

Цікаво, що панічні застороги ізраїльського посла в Україні про вірогідність переслідувань євреїв і навіть фізичних розправ над ними як нібито винуватцями економічної кризи, в

самому Ізраїлі, як повідомив сайт Vlasti.net, назвали «драматизацією ситуації». Там занепокоєні іншим: через світову економічну кризу нема змоги утримувати єврейську соціальну інфраструктуру в Україні, й у поєднанні з безробіттям це зможе знову стимулювати репатріацію євреїв на історичну батьківщину або в заможніші країни. Що ж, чергову хвилю єврейської еміграції з України якось треба буде пояснити, і може статися, що аргументом стануть не економічні причини, а зростання антисемітизму. Для когось такі пояснення будуть бажаними, хай і далекими від дійсності. □

Фрейд би заплакав

Вадим Менжулін

Було помічено, що музика та метафізика <...> ніде не прищепилися та не вкоренилися так, як у генії німецького народу; і справді, з другої половини XVII століття найбільші музиканти та найбільші метафізики були родом із Німеччини: з одного боку, Бах і Гендель, Глюк і Гайдн, Моцарт і Бетховен, з іншого - Ляйбніц і Кант.

Навряд чи є сенс допитуватись у Куно Фішера, відомого історика філософії XIX століття, які він має підстави вважати, що велич ось цих, перелічених у цитаті з його праці про Шопенгауера, мужів перевершує велич Вівальді чи, скажімо, Мальбранша. Він німець. Представники решти народів світу, безумовно, мають не менші підстави пишатися гучними іменами співвітчизників і вважати їх геніями. Та чи завжди народи мають підстави вважати їх власними геніями?

От, наприклад, Ляйбніц. Про слов'янське походження цього прізвища, яке давніше писалось Lubenicz, Фішер знав, як і про те, що свої головні праці цей німець зі слов'янськими коренями написав не німецькою, а латиною та французькою. Тож задля того, щоб у праці про Ляйбніца оголосити його «щасливою зіркою, яка освітлює вступ німецького духу до історії новітньої філософії», Фішер мусив зробити деякі роз'яснення. Виявилось, між іншим, що філософ, хоч і жив подовгу в романських країнах, завжди залишався переконаним германофілом. Окрім того, запевняє Фішер, Ляйбніц саме німецьку мову вважав найпридатнішою для філософії, а іншими писав тільки тому, що його «змушували до цього дух часу й читачі, яким призначалися його твори». Ідею ж французького видавця Ляйбніца, Фуше де Карейля, який убачав у натурі філософа плід узаємодії слов'янського, германського та християнського елементів, Фішер просто висміює як не дуже логічну. Можливо, стовідсотково обґрунтованими міркування де Карейля таки не були. Розмиваючи німецьке ядро Ляйбніцевої національно-культурної ідентичності, француз де Карейль міг керуватися не так логікою та фактами, як просто спокусою зайвий раз зачепити німців. Але можливо, що й Фішєрова редукція «ненімецьких» елементів

життя і творчості Ляйбніца - також плід певної ідеологічної настанови, цього разу - німецько-патріотичної. А може бути, що істина, хоч як це банально, лежить десь посередині.

У випадку з видатними історичними постатями такі утруднення постають дуже часто, а нерідко набувають неабиякої ідеологічної гостроти. Philosophia perennis не потребує однозначного розв'язання проблеми приналежності Ляйбніца до тієї чи іншої нації або культури. Однак у контексті змагання національних ідеологій (змагання, яке з різною інтенсивністю

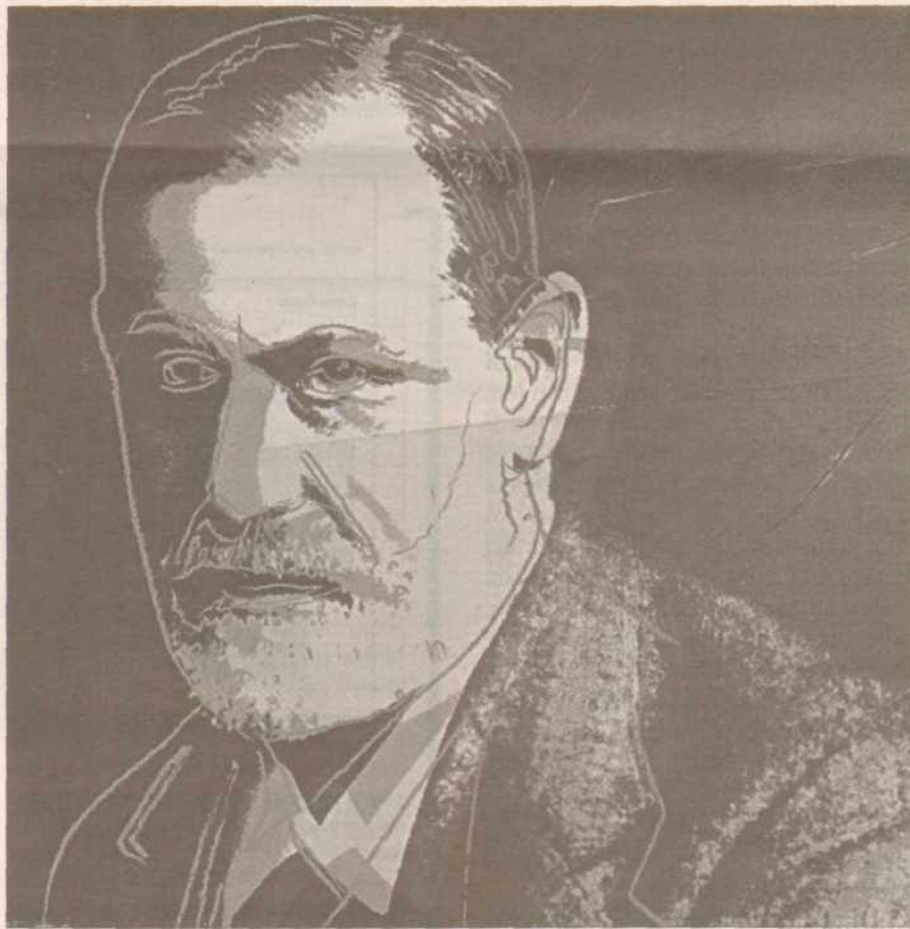
важливо зрозуміти, що перемогти в них можна лише умовно і лише на певний час. Про те, що будь-яка ідеологія «екзистенційно обумовлена» і, відповідно, відображає зовсім не єдино істинний, а лише релятивний і партикулярний погляд, уже досить давно і досить ґрунтовно висловився Карл Мангайм. До речі, його власна біографія може бути прекрасною ілюстрацією проблематичності чіткої культурно-національної локалізації будь-якої постаті світового масштабу. 1933 року Мангайм, який народився та формувався в Австро-Угорщині, а потім перебрався до Німеччини, змушений був емігрувати до Англії, де його погляди зазнали радикальної

вільно вирують», тобто осіб, цілком автономних від будь-яких ідеологічних упереджень. Ігнорування цього ідеалу неминує веде до відкритої ідеологізації інтелектуальної діяльності, натомість забуття того факту, що йдеться саме про ідеал, а не про щось таке, чого можна остаточно сягнути, нерідко призводить до ще небезпечнішого явища - появи тотальних ідеологій, які прагнуть накинути «екзистенційно обумовлені» переконання всьому суспільству, зовсім не усвідомлюючи їхньої партикулярності.

Саме заідеологізованість, на мою думку, великою мірою властива ситуації, що склалася в останні роки у практиці пошуків та обґрунтування української транслітерації інішомовних власних імен. Ця буцімто суто технічна справа, якщо її не супроводжує ретельний самоаналіз і, відповідно, усвідомлення границь власної об'єктивності, може призвести до досить гострих і, певно, нерозв'язних ідеологічних конфліктів. Найпоказовішими з цього погляду мені видаються новітні дискусії про точне українське відтворення прізвища засновника психоаналізу, тому саме на цьому спинюся докладніше.

Нещодавно виданий. «Філософський енциклопедичний словник» визнає можливим два варіанти українського написання - *Фройд* і *Фрейд*. В «Універсальному словнику-енциклопедії» (УСЕ - Київ, 2001) прізвище геніального мислителя транслітеровано як *Фройд*, але течію, яку він заснував, названо *фрейдизмом* (с. 1440, 1441). Історик психології Володимир Роменець у спільній з Іриною Манохою капітальній праці «Історія психології XX століття» (Київ: Либідь, 1998) спеціальний підрозділ присвятив спадщині *Фрейда*, натомість випущений того ж року в «Основах» український переклад «Вступу до психоаналізу» оголошує його автором *Зігмунда Фройда*.

Остаточної визначеності немає, але тенденція очевидна. Щораз більше вітчизняних гуманітарів схиляються до думки, що транслітерація «Фрейд» наслідує «чужий» (російський) і «старий» (радянський) зразки. Це припущення доповнюється дуже солідним лінгвістичним зауваженням, згідно з яким український варіант цього прізвища має орієнтуватися не на російський переклад, а на звучання мовою оригіналу. Тобто, в цьому випадку, *німецькою*, і нею, як слушно

Енді Воргол. Зігмунд Фройд із серії
«Десять портретів євреїв XX століття»
(1980)

та в різних формах точилося, точиться і, найімовірніше, точитиметься ще дуже довго) все інакше. Для представників супротивних ідеологічних проєктів украї важливо, чийм письменником слід уважати Гоголя - українським чи російським, або хто був першим українським космонавтом - Павло Попович чи Леонід Каденюк. Прикладів подібних суто ідеологічних баталій можна знайти безліч. Одначе

трансформації. Як переконливо показує відомий історик соціології Льюїс Козер, «зміна, що сталась у Мангаймових поглядах, справді була настільки глибока та рішуча, що можна говорити про різкий розрив між "німецьким" та "англійським" Мангаймом». Козер має рацію у своєму припущенні про те, що саме ця особиста «екзистенційна обумовленість» спонукала Мангайма конструювати ідеал «інтелектуалів, що

зазначають її знавці, це прізвище звучить, звучало й звучатиме *Фройд*, *Фройд і тільки Фройд*. Лінгвістичні аргументи тут щільно переплетено з ідеологічними. *Фрейд* асоціюється із темним радянським минулим, натомість *Фройд* - зі світлим європейським майбутнім. І під тиском такої настанови написання та вимова *Фрейд* дедалі більше виходить із моди, поступаючись «модерновому» *Фройдіві*. Гадаю, якби безстрашний піонер несвідомого міг довідатися про цю нову моду, вона б його засмутила. Спробую пояснити, чому.

Насамперед треба сказати, що уявлення, згідно з яким російськомовна традиція психоаналізу (і відповідна транслітерація прізвища його засновника) - радикально чужа для України, є, на мою думку, дещо короткозорим. Оголошуючи російськомовний психоаналіз суто «іноземним», ми тим самим суттєво збіднюємо власне культурне минуле. Річ у тім, що історія психоаналізу в Україні абсолютно немислима без урахування досвіду видатних російськомовних психоаналітиків. Із деякими з них батько психоаналізу контактував особисто та навіть пов'язував із їхньою діяльністю будучину свого вчення. Та й у кожному разі не йдеться про повернення до російського варіанту - адже українське написання «Фрейд» збігається з російськомовним лише графічно, і якби хтось справді хотів просто його скопіювати, «точним» українським відповідником був би не «Фрейд», а «Фрейд».

Проте якщо суперечка зводиться до вибору між 1) продовженням традиції вітчизняних психоаналітиків, які писали російською або 2) дотриманням норм українського правопису, то на тлі сучасних суспільних процесів (стрімке зростання української національної самосвідомості) варто, зрозуміла річ, зробити вибір на користь другої позиції. Так ми й зробимо - тобто будемо писати та вимовляти прізвище засновника психоаналізу саме так, як вимагають норми української мови. Що це за норми? Поширеною є гадка, згідно з якою у випадку із транслітерацією іноземних власних імен українська мова тяжіє до фонетичного підходу - пишеться так, щоб українська вимова звучала якомога ближче до оригінальної. Тоді, якщо йдеться про німецькомовне прізвище *Freud*, українською його треба вимовляти та писати *Фройд*:

саме так і вимовляють цю комбінацію літер німці. Та чи є в цьому випадку німецька мова мовою оригіналу? Чи з неї ми мусимо перекладати це прізвище? Чи не станеться так, що успішно розв'язавши одну, досить просту, ідеологічну дилему (між радянсько-російським та українським написанням), ми непомітно опиняємось у вирі куди складнішого ідеологічного конфлікту? Чи не є заміна «Фрейда» на «Фройда» стрибком із вогню у полум'я, тобто вчинком, який - щонайменше! - не має особливого сенсу?

Придивімося уважніше до деяких біографічних деталей. Батьки майбутнього психоаналітика, який з'явився на світ 6 травня 1856 року у місті Фрайберг (нині - Пршибор, Чехія), були родом із Галичини. Батько - Якоб - народився 1815 року у місті Тисмениці (тепер це Івано-Франківська область) і провів там перші 25 років життя. Саме у Тисмениці він уперше одружився і саме там дав життя двом старшим братам Зигмунда - Емануелів та Філіпові. Однак українське коріння цієї родини простягається значно глибше. Виявляється, що протягом багатьох поколінь Freud'и мешкали в місті Бучач (сучасна Тернопільщина). Матір видатного психолога, Амалию (Малку) Натансон (1835-1930) багато біографів її сина називають «гарненькою галичанкою», адже вона народилася у Бродях на Львівщині (українські історики психоаналізу припускають, що у Львівській області й досі можуть жити її родичі). Потім якийсь час вона жила в Одесі, і тут, коли родина перебралася до Відня, залишилися два брати Амалиї. Її син, уже ставши відомим лікарем, не припиняв контактів із численними родичами в різних кутках України (не тільки на Одещині та Галичині, але й на Житомирщині).

То чому, перекладаючи прізвище єврея, який сам народився на території теперішньої Чехії, а його батьки та брати - на території теперішньої України, ми маємо слідувати німецькому зразку? Адже рідною мовою цієї сім'ї була зовсім не німецька, а ідиш - і це, всупереч переконанням деяких германofilів, аж ніяк не «діалект» німецької, а одна з рівноправних германських мов, досить давня та розвинена. Мати творця психоаналізу розмовляла нею все своє життя, зокрема всі ті сімдесят чотири роки, впродовж яких поряд із нею зростав, дорослішав та старів її геніальний син. Може, звернімо увагу і на цю мову?

З виданого Оксфордським університетом словника, в якому пояснено етимологію деяких поширених у США прізвищ, дізнаємося, що носіями прізвища Freud можуть бути як німці, так і євреї. У німців воно походить від слова *Freud(e)*, і вимовляти його справді треба як *Фройд*. Однак у євреїв (ашкеназів) це прізвище походить не від *Freud(e)*, а від ідишемовного імені *Freyde*. Тому власне єврейською мовою (идишем) це єврейське прізвище має вимовлятися як *Фрейд*; якщо і можлива інша версія, то це *Фрайд*, але точно не *Фройд*.

Основний контраргумент, який висувають прихильники транслітерації *Фройд*1 можна сформулювати так: добре, на приватному рівні йдеться про вихідця з ідишемовного середовища,

однак до світової науки він увійшов не як хлопчик із єврейської родини, а передусім як автор численних праць, доповідей, листів, написаних по-німецькому; нехай його приватним життям переймаються родичі, а науковці мусять зосередитися на його науковій діяльності; отже, його прізвище слід читати за стандартами мови, користуючись якою, він набув всесвітньої слави саме як науковець.

Почасти це заперечення слушне. Справді, майбутній засновник психоаналізу навчався професії та будував кар'єру, спілкувався із колегами-співвітчизниками й писав свої численні твори німецькою мовою. Та чи обмежується ідентичність людини її професійною діяльністю? Якщо так, тоді, зрозуміло, тут варто зробити вибір на користь суто німецького прочитання: *Фройд*. Цінність цього умовиводу дещо послаблюється тим, що в країні, де він робив власну професійну кар'єру (Австро-Угорщина, згодом - Австрія), поряд із літературною німецькою досить популярним є її місцевий діалект, на якому його прізвище,

знов-таки, звучить ближче до *Фрейд*, ніж до *Фройд*. Але «австрійський діалект» - далеко не останній аргумент проти варіанту «Фройд». Іще раз: чому, розмірковуючи стосовно такого важливого параметру ідентичності особистості, як її прізвище, ми мусимо брати до уваги тільки її професійну діяльність, ігноруючи її сімейну традицію, тобто історію власне її *фамілії*? Адже своє прізвище психолог отримав аж ніяк не разом із дипломом про закінчення Віденського університету, і не від своїх німецькомовних колег і читачів. Він отримав його від багатьох поколінь предків, які говорили мовою ідиш, зрештою, безпосередньо від свого батька. Звісно, майже все своє життя (особливо - у своїй професійній діяльності) їхній геніальний нащадок користувався здебільшого мовою титульної народності тієї імперії, підданцем якої йому судилося бути. Та коли визнати імперську мову за визначальну у транслітерації прізвищ усіх підданих імперії, можна дійти до безглуздя: наприклад, Шевченкове прізвище писати *Шевченко*. Тарас

Ирина Савкина
Разговоры с зеркалом
и Зазеркальем
Автодокументальные женские
тексты в русской литературе
первой половины XIX века
Москва: Новое литературное обозрение,
2007

Метафора, використана у назві книжки, відсилає не лише до стереотипного і зневажливого порівняння жіночої літератури з «будуарним дзеркалом», а й до характерного «уявлення себе очима інших». Хто ці значущі «інші», в очах яких автобіографістки бачать себе, на чию думку вважають, оповідаючи про, здавалось би, приватні речі? Через це ключове запитання досліджуються культурна опосередкованість приватності, соціальна зумовленість біографічних наративів.

Початок XIX століття в Росії - це час, коли перші жінки-авторки вже розпочали свою діяльність, однак іще не порушили «жіночого питання» (це сталося на кілька десятиріч пізніше). Тоді жінки не мали готових моделей (частково) емансипованої ідентичності, тому їхні автодокументальні тексти перебувають на межі між прийняттям суспільних стереотипів і бунтом. Уже сам акт жіночого письма був викликом, претензією на «чоловіче перо», та потребував «благонадійного» виправдання (як от «послання дітям»).

Ірина Савкіна аналізує жіночі щоденники, спогади та листи, об'єднуючи ці тексти терміном «автодокументальна література». У першому розділі книжки

розглянуто історію становлення досліджень автодокументальних жанрів; статус цієї дисципліни у загальному полі літературознавства, зумовлений ієрархічними стосунками великого (чоловічого) канону і «неважливих» (жіночих) жанрів. У цьому контексті жіноча автодокументалістика є подвійно маргінальною - як «недолітература», написана «недолітими». Савкіна вказує, що такі тексти зазвичай є об'єктом інтересу лише як джерело інформації про відомих чоловіків (наприклад, листи «дружини Герцена» чи «музи Пушкіна»), а голоси авторок залишаються «не почуті». В цьому дослідженні вони становлять самодостатній об'єкт аналізу. Розглянуто мемуари державних діячок кінця XVIII століття Наталії Долгорукової, Анни Лабзіної, Єкатерини II, Варвари Головіної («Становлення жіночої автодокументальної літератури в Росії»); щоденники дворянок із різною життєвою долею та соціальним статусом («Я і ти в жіночому щоденнику»: Анна Керн, Анастасія Якушкіна, Анна Оленіна, Анастасія Колечіцька, Єлісавета Попова); спогади, зокрема письменницькі автобіографії Надєжди Соханської й Александри Зражевської та знаменита повість «кавалерист-дівчиці» Надєжди Дурової, яка покинула батьківський дім, перевдягнувшись чоловіком, десять років служила у російській армії і до кінця життя носила чоловічий одяг, користуючись перевагами протилежної статі - передусім, свободою пересування («Спогадів палімпсест...»); а також листи («Жінка "à la lettre": листи Наталії Захарьїної-Герцен»).

Підсумовуючи, Ірина Савкіна стверджує про адресованість такого «інтимного» жанру, як автодокументалістика, постійну присутність у текстах «чужого слова», налаштованість відповідати суспільним очікуванням щодо нормативної жіночності, і, водночас, бунт, протест, спроби самостійного творення власної ідентичності, які апелюють/відбуваються між узагальненим негативним стереотипом «нормальних жінок» (самозакоханих, пустих, кокетливих, залежних) і конкретними прикладами інших, «ненормальних» жінок, які своєю вольовою поведінкою, розумом, обдарованістю є «винятком із правил».

Тамара Злобіна

Григор'євич Шевченко. На підставі того, що саме російською мовою Тарас Григорович написав більшість своїх прозових творів.

У випадку із Фрейдом/Фройдом чомусь спрацьовує абсолютно інша ідеологія: не «від імперії», а «назад до неї». Його в нас традиційно ідентифікують як австрійця², а після цього майже автоматично зараховують до представників німецькомовної культури. Тим самим свідомо або мимоволі відтворюється сумна імперська логіка: ігнорувати, репресувати чи навіть винищувати культурні відмінності представників національних меншин.

Тимчасом є серйозні підстави вважати, що необхідність відмовитися від мови батьків (їдишу) на користь мови імперії (німецької) була однією з найсильніших культурно-психологічних травм, що їх ще у дитинстві зазнав майбутній засновник психоаналізу. В атмосфері антисемітизму, що панувала в тодішній Австрії, він із раннього віку мусив приховувати свою обізнаність і в ідиші (у зрілі роки він не раз публічно заявляв, що зовсім його не знає, і тільки у приватних листах до одноплемінців час від часу вживав слова з мови свого дитинства), і в єврейській духовній традиції. Дослідник Бенджамін Гуднік³ документально, на основі збережених в архівах бібліотеки Конгресу США рукописних матеріалів зумів довести якраз те, що засновник психоаналізу у своїх публічних виступах рішуче заперечував: в дитячі та юнацькі роки

він систематично навчався юдаїці (як у школі, так і вдома). Приховування цього дало йому змогу презентувати себе як «чистого вченого», та, либонь, він спростував би одне з фундаментальних положень власного вчення, якби спромігся повністю витіснити зі свідомості наслідки цієї фундаментальної репресії. Проте цього не сталося. Останні роки свого життя він майже повністю присвятив зовсім не розробці космополітичної науки чи прославленню німецької культури, а вивченню витоків *єврейської ідентичності*. Символом цього фундаментального повороту стала його остання велика праця «Мойсей і монотеїзм» (1939).

² Наприклад, стаття у «Філософському енциклопедичному словнику» каже про засновника психоаналізу як про *австрійського психіатра, психолога та філософа*, натомість про його єврейство немає жодного слова. Взагалі-то традицію розглядати віденського психоаналітика найперше як австрійця, відводячи його єврейство на другий план, суто українською не назвеш. Аналогічна настанова була поширена й на Заході – приблизно з 1920-х по 1950-ті роки. Усвідомлення того, що у формуванні цієї унікальної постаті величезну роль відігравали різноманітні єврейські компоненти, стало поширюватися лише із середини ХХ століття.

³ B. Goodnick, «Jacob Freud's birthday greeting to his son Alexander», *American Journal of Psychoanalysis*, 1994, №54 (4), с. 372–375.

зацікавлень сучасного філософського товариства.

Читач потрапить у центр дискусії про характер предметної очевидності, про те, чи є до-предикативний досвід лише домовним або ж має ще окремі складники, про часткові модифікації суджень та їх узгодженість або неузгодженість з ученням про нейтральні модифікації, про природність або штучність розрізнення предмета і предметності, про можливості самообґрунтування феноменології тощо.

З іншого боку, вже знайомий зі стилем, характером та особливістю Гусерлевої думки читач неодмінно відчує, що «це – не Гусерль». Таке відчуття ще більше посилює передмова самого Ландгребе, який досить відверто каже, що текст створено лише на підставі отриманих від Гусерля манускриптів. Але значущість «Досвіду і судження» від цього жодною мірою не меншає. Навіть навпаки – підсилюється. Причина того – неунікнення потреба з'ясувати, навіщо автору тексту – Гусерлеві чи Ландгребе – виносити на загальне питання, й у таких формулюваннях, які, за умови доведення їх до логічного завершення, мають усі підстави значити основу трансцендентальної феноменології – редукцію. Справді-бо, чи не дивує така прискіплива увага до будови структури судження? Звідки виникає потреба з'ясувати сутність предикативного судження? І чому саме за цю тему так сильно схопилися сучасні феноменологи?

Здається, відповідь на всі ці запитання читач зможе отримати, коли долучиться до дискусії, спровокованих загадковим текстом, який підписано прізвищем Едмунда Гусерля.

Сергій Григорішин

Наведені факти – зовсім не якісь дрібні індивідуально-біографічні деталі. По-перше, у гуманітаристиці, на відміну від точних наук, індивідуальне (ідіографічне) відіграє принаймні не меншу роль, ніж універсальне (номотетичне). По-друге, слід мати на увазі, що в цьому конкретному (я сказав би навіть – *унікальному*) випадку йдеться зовсім не про якусь нікому не відому людину, яка наприкінці життя через особисті причини зацікавилася історією народу, до якого належали її предки. Навпаки, йдеться про одного з найвидатніших синів цього народу. Але це ще не все. В нашому випадку йдеться також про величезну катастрофу в історії цього народу – катастрофу, однією з жертв якої став і безпосередньо автор «Мойсея та монотеїзму».

Німецьке вимовляння прізвища німецькомовного вченого єврейського походження стає ще сумнівнішим, коли ми пригадаємо, що Фрейдові довелося стати свідком початку Голокосту. Якій тяжкій були для нього місяці, прожиті у Відні після аншлюсу Австрії, відомо з багатьох джерел. Багато написано також і про нацистську політику щодо психоаналізу як такого, тобто про те, як гітлерівці «зачищали» «арійську психотерапію» від «шкідливого єврейського елементу». Якби засновник психоаналізу залишився на *німецькомовній «батьківщині*», його очікувала би жахлива доля, однак всесвітня слава та впливові шанувальники врятували його від фізичного знищення. Він емігрував до Британії, і йому, пише один із біографів, дуже «пощастило, що він помер, не дізнавшись про те, яким буде кінець його сестер. Адольфіна померла від голоду в концтаборі у Терезієнштадті, тоді як інших трьох сестер [Розу, Павліну та Марію] було вбито – ймовірно, в концтаборі Авшвіц – 1942 року»⁴.

Але Фрейд і без того мав досить розуму й досвіду, щоби задовго до цих апокаліптичних подій відчувати себе

дуже далеким від мейнстріму країни, в якій він жив. У цьому контексті стає цілком зрозуміло, чому, говорячи в останні роки життя про власну ідентичність, він згадав багато її складників, але про німецьку мову змовчав: «Я ніколи не збирався бути кимось іншим, ніж тим, ким я є, тобто євреєм із Моравії, чий батьки прийшли з австрійської Галичини». Як переконливо показує один із сучасних дослідників, «єврей із Моравії» почав активно дистанціюватися від німецької ідентичності та висловлюватися на користь фундаментальних єврейських цінностей одразу, як тільки з'явилися перші симптоми поширення нацизму. Ще 1923 року він порадив євреям відвернутися від німців, не мати з ними ніяких справ⁵, а через дев'ять років (тобто ще за рік перед тим, як у Німеччині до влади прийшов Гітлер) висловив цю думку ще радикальніше: «Нехай залишиться на самоті цей покинутий Богом народ»⁶. У цьому контексті цілком логічним і дуже промовистим виглядає те, що 1930 року він увійшов до складу президії створеного незадовго до того Інституту єврейських досліджень (YIVO, Yidisher Visnshaftlekher Institut).

З огляду на все тут сказане покликання до німецької мови як «мови оригіналу» у намаганнях затвердити українськомовну транслітерацію прізвища Freud видаються мені вкрай суперечливими. Прихильники погляду, згідно з яким мовою оригіналу у цьому випадку має бути ідиш, висувують не менш вагомі аргументи. Обидві позиції «екзистенційно обумовлені», тобто відображають лише частину істини, а їхня тоталізація призведе до дуже спірного привласнення власного імені однією зі сторін конфлікту. Впевнений, що така амбівалентність може бути виявлена і у випадку зі спробами фонетичної транслітерації багатьох інших іншомовних власних імен, наприклад, із тими ж таки Ляйбніцем або Мангаймом. Рекомендувати шоразу проводити детальне біографічне дослідження (яке, як показує випадок засновника психоаналізу, може поставити перед дуже складним моральним вибором), навряд чи раціонально: на всіх ані часу, ані сил не вистачить. Знов і знов поставатимуть ідеологічно обтяжені питання про «справжню мову оригіналу» або про те, що є власне «мовою», а що «діалектом». Отже, якщо ми хочемо бодай якимось дистанціюватися від ідеологізації власної діяльності, бажано взагалі відмовитися від фонетичної системи транслітерації. Раціональнішим видається інший шлях – намагатися зберігати максимальну близькість до звичних транслітерацій, що є в енциклопедіях, довідниках та у інших текстах, зокрема й радянської пори. Це принаймні не створюватиме хаосу в процесі обробки, збереження та відтворення інформації. Саме тому, скажімо, я вважаю, що варіант «Фрейд» є найпривабливішим – і порівняно з «Фройд», і, тим більш, з «Фрайд». Що ж стосується імен, які ще не встигли потрапити до енциклопедій, тут краще за все дотримуватися значно менш ідеологічно небезпечної графічної системи транслітерації.

Едмунд Гусерль
Досвід і судження
Дослідження генеалогії логіки
Переклад з німецької
Вахтанга Кебуладзе
Київ: ППС-2002, 2009

Цей текст має непросту історію. Спочатку як начерки самого Гусерля, потім – у їх систематизації зусиллями Людвіга Ландгребе. Нарешті, він заговорив українською завдяки Вахтангові Кебуладзе.

Очевидно, що навіть перший погляд на книжку викликає запитання, хто ж буде її читачем? Звісно, «Досвід і судження» претендує на увагу у вузьких колах професійних філософів. Однак незаангажованому читачеві, якому вдасться подолати перші труднощі сприйняття книжки, який сприйме її «триповерхову» термінологію, сухість стилю, навіть, у певному розумінні, екзотичність теми – походження предикативних суджень, винагородою буде входження в коло інтелектуальних